

SVEKETS OFFER

SET MATTSSON

SVEKETS OFFER

HISTORISKA MEDIA

Till döttrarna Lin och Melissa

Historiska Media
Box 1206
221 05 Lund
info@historiskamedia.se
www.historiskamedia.se

© Historiska Media och Set Mattsson 2013
Faktagranskning: Martin Andersson
Sättning: Åsa Björck
Omslagsfoto: Tim Robinson/Arcangel Images
Tryck: ScandBook AB, Falun 2013
Tryckning: 1 2 3 4 5 6 7 8 9
ISBN 978-91-87031-32-8

Del I

December 1946–januari 1947

I

Han rullade tre patroner mellan sina fingrar. Tre patroner. En mer än vad som behövdes, men han ville inte riskera något i onödan. Han lät de svala patronerna glida ur handen och drog upp den ur fickan på uniformsjackan. Ett plötsligt sken från en gårdslampa trassade sönder det frusna mörkret utanför kupéfönstret och han skymtade ett gårdshus och en lada som försvann lika hastigt som de dykt upp. Sedan åter den tröstlösa svärtan. Hans händer låg stilla i knäet. Inte en darrning. Ett iskallt lugn hade ersatt den förtvivlan och vrede som väckts av brevet som nått honom före helgen. Ett lugn som bringat ordning i hans kaos och förmått honom att tänka klart och rationellt. Tidigt på måndagseftermiddagen, mellan två tjänstgöringspass, hade han avvikit från regementet och ingen skulle sakna honom förrän kvällstjänsten började. Då skulle det redan vara över.

Tåget saktade in med gnislande hjul. Adventsstjärnor lyste upp fönstren i husen som långsamt gled förbi honom. Med ett ryck stannade tåget. På andra sidan perrongen låg Börringe stationshus. Klockan visade kvart i fem. Om en dryg timme skulle han vara framme. Om två skulle han vara död.

Han hade haft kupén för sig själv sedan den unga, nyfikna modern och hennes två små döttrar gått av i Skurup, men nu rycktes dörren upp. En kraftig kvinna iförd en svart kappa med pälskrage steg in. Hon andades tungt och såg sig missnöjt omkring. Sedan stegade hon mot den lediga fönsterplatsen, gav honom en kort nick och slog sig ned mittemot. Han drog till sig sina utsträckta ben och rätade på ryggen. Kvinnan, som han gissade var runt de femtio, strök undan en grå hårslinga som letat sig fram under hatten. Hon såg uppfordrande på honom innan hon vände blicken mot väskan hon ställt på golvet.

”Vill frun kanske ha hjälp med väskan?”

”Ja, tack.”

Utän några besvär lade han upp väskan på bagagehyllan.

”Ska bara till min syster och fira nyår”, sa hon som om hon ville förklara sin lätta packning.

Han log stelt och sjönk tillbaka på sin plats. Med ryckiga rörelser satte tåget fart. Strax efter kom konduktören in, gjorde en snärtig honnör och klippte kvinnans biljett.

”En enkel till Malmö Västra”, sa han och räckte fram biljetten åt kvinnan.

Han vände sig om och drog igen kupédörren bakom sig samtidigt som kvinnan tog upp en veckotidning ur handväskan hon ställt på sätet bredvid sig. Omslaget pryddes av en leende, ung kvinna som var klädd i en röd balklänning. Hennes vita tänder skimrade ikapp med det glänsande håret som var onaturligt gult och kinderna var ljusst rosa. Det kolorerade fotot var falskt och förljuget. Som Anna-Greta. Hon hade lurat honom. Deras förlovning var bara en lögn, men den hade fått honom att tappa allt förnuft. Efter alla år av ensamhet hade han äntligen funnit en kvinna att älska och under de tidiga morgontimmarna då han drillade rekryterna i vapenexercis drev tankarna på henne monotonin på flykt. Inte ens ett hållande ösregn kunde få honom att sluta le.

Han hade varit en idiot. Det förstod han nu. Det hade brevet talat om för honom. Brevet från hennes syster där hon skrev om mannen. Mannen som Anna-Greta bedrog honom med.

Smärtan och förnedringen av att ha varit en sådan dåre höll på att driva honom till vansinne. Att han ens för ett ögonblick kunnat tro att en kvinna som Anna-Greta kunde älska honom. Då kom vreden och hatet. Och sedan, när han bestämt sig, det befriande lugnet som talade om för honom att han fattat rätt beslut.

Kvinnan lade ned tidningen i knäet och tog fram en ask sylriga karameller ur sin kappficka. Hon sträckte över asken mot honom, men han skakade på huvudet.

”Nej, tack”, sa han och satt sedan under resten av resan med slutna ögon och låtsades sova.

Loket stannade vid ändstationen Malmö Västra och lät en sista suck av vit ånga rusa upp mot den svarta himlen. Han hjälpte kvinnan med hennes väska och med ett vänligt leende önskade hon honom ett gott slut på det gamla året.

”Tack, detsamma”, sa han och såg henne lämna kupén.

Från en krok intill fönstret lyfte han ned sin uniformsrock. Pistolen, som låg i en av fickorna, slog tungt mot låret när han drog på sig rocken. Han satte på sig mössan och steg ned på perrongen och såg

sina medresenärer skynda in till värmen i stationsbyggnaden. Den råkalla vinden svepte över hans ansikte. Han slog upp rockkragen och gick med långa och målmedvetna steg mot centrum samtidigt som lätta snöflingor virvlade runt på perrongen.

Strax efter tio ringde telefonen. Samtalet blev kort, men det dröjde innan han lyckades somna om. Morgonen efter gnällde gubbarna på honom, sa till honom att skärpa sig, inte bara tänka på fruntimmer, helgen var för helvete över, det var måndag igen, det dög inte att dra benen efter sig. Han log urskuldande.

Några timmar senare klagade han på huvudvärk och redan tidigt på eftermiddagen hämtade han sin cykel och lämnade varvet. Han ledde cykeln över bron och lät en spottloska landa i södra hamnbassängens stålgrå issörja. På Nordenskiöldsgatan tryckte han ned kepsen över pannan och hoppade upp på cykeln. Lätta snöflingor smälte mot hans kinder när han svängde av mot centrum vid Västra stations tegelhus på Neptunigatan.

Försök att vara diskret. Väck ingen onödig uppmärksamhet. Det hade den sagt, rösten i telefonen. Det gavs ingen förklaring, men han kände sig med ens viktig. Som någon som var lite förmer än alla andra. Han tyckte om den känslan.

Han stretade vidare genom den gråmulna staden där snöflingorna yrde i den västliga vinden. Efter drygt tjugo minuter nådde han fram till Nobeltorget där han hoppade av cykeln. Decembermörkret smög sig på österifrån samtidigt som snöfallet tätnade. En buss som sprätte upp snöslask på trottoaren närmade sig honom och han lämnade torget och ledde cykeln mot Kiviksgatan. Några minuter senare låste han upp dörren till sin lägenhet. Han gjorde ett hastigt besök på toaletten och rev med en grov, intvålad borste över naglarna som var svarta av sot och fet olja. Smörjan ville aldrig försvinna helt, hur mycket han än skrubbade sig. Sedan bytte han de grova arbetsbyxorna och den fläckiga tröjan mot en mörkgrå kostym och en vit skjorta. Han tvekade inför slipsvalet, men bestämde sig till sist för det självklara, en röd. Jackan byttes ut mot en grå rock, men hatten fick ligga kvar på hatthyllan. Till sist stoppade han på sig sina cigaretter.

En kvart senare ringde han på en dörrklocka och dörren öppnades omedelbart på glänt.

”Ja?”

En djup röst flöt ut genom springan.

”Jag ... mitt namn är Edvard Hansson. Jag skulle träffa ...”

Dörren slogs upp och en korpulent man klädd i en svart kostym sträckte fram sin högerhand.

”Det är mig ni ska träffa”, sa han. ”Det är jag som är Bertil Hedberg.”

Skjortkragen spände hårt kring den feta halsen och även han bar en röd slips. Handen som sträcktes fram mot Hansson var robust, men handslaget var överraskande mjukt. Hansson steg in i hallen och hängde av sig rocken. Hedberg visade vägen till en liten salong. Gröna gardiner hade dragits för de båda fönstren och på ett runt bord mellan två fåtöljer lyste en lampa som jagade bort mörkret från dess omedelbara närhet.

”Det var bra att ni kunde komma med så kort varsel, herr Hansson”, sa Hedberg och sjönk ned i den ena fåtöljen. ”Jag är tvungen att återvända till Stockholm redan i kväll. Mitt flyg går om två timmar så jag ska fatta mig kort.”

Han bjöd Hansson att slå sig ned i fåtöljen mittemot.

”Jag ska gå rakt på sak”, fortsatte Hedberg. ”Det finns delade meningar om er och ert engagemang i partiet. Jag är här för att bilda mig min egen uppfattning om er.”

Hansson undrade vem Hedberg hade talat med och vad han egentligen menade med delade meningar. Att Hansson hade fiender inom partiet var ingen nyhet, men han hade aldrig trott att de skulle stå i vägen för honom och hans politiska ambitioner. På Hedberg lät det annorlunda.

”Det går inte alltid att vara överens om allt”, sa Hansson. ”Men min lojalitet mot partiet behöver ni inte oroa er för. Den som påstår något annat ljuger.”

Hedberg satt tyst i några sekunder. Sedan nickade han långsamt.

”Det är bra”, sa han. ”Er ställning på varvet gör att ni står överst på min lista och jag vill inte gärna byta ut er mot någon annan. Under förutsättning att vi kommer överens.”

”Givetvis”, sa Hansson och försökte ge sken av att begripa vad som utspelade sig i det dunkla rummet.

”Låt mig bara helt kort ge er bakgrunden”, sa Hedberg och lutade sin tunga kropp mot fåtöljens rygg. ”Som ni förstår, så stannar allt som jag säger mellan oss.”

Hedberg satt i riksdagen, var med och styrde landet och Hansson blev torr i strupen av att sitta så nära makten, den verkliga makten. Han nickade allvarligt och drog upp ett cigarettpaket ur fickan.

”Helst inte”, sa Hedberg och pekade på cigarettpaketet. ”Jag, eller rättare sagt min hals, tål inte tobaksrök.”

Hansson lät paketet återvända till kavajfickan.

”Som ni säkert är medveten om så är både statspolisen och den militära säkerhetstjänsten i nuläget förhindrade att registrera aktiva kommunister i vårt land”, sa Hedberg. ”Det är beklagligt, särskilt med tanke på vad som händer ute i Europa. Utvecklingen är minst sagt oroande. Se bara på vad som hänt i Polen. Jag är rädd för att det bara är början. Tuppkammen på våra svenska kommunister har vuxit i takt med Stalins och för dem är ordet revolution inte längre bara ett ord. Många av dem menar allvar. Vi kan inte längre bara sitta still och titta på. Vi måste agera. Om vi inte handlar nu fastnar vi snart i Stalins nät.”

”Jag instämmer, det är ...”

”Ett ögonblick.”

Hedberg sträckte sig mot en portfölj som stod intill fåtöljen. Han drog upp några papper som han placerade på bordet.

”Jag vill att ni läser igenom det här”, sa han och sköt det översta pappret mot Hansson som hastigt skummade igenom texten under några minuter.

”Jag visste inte ... hade ingen aning om att det var så illa”, sa han och lade tillbaka pappret på bordet.

”Det kan mycket väl vara betydligt värre än så här. Detta är vad vi känner till, men jag är övertygad om att situationen är betydligt allvarligare. Men som ni förstår måste vi handla. Och det nu. Innan det är för sent.”

”Ja, men ...”

”Ni arbetar på Kockums, en av landets viktigaste arbetsplatser. Ni sitter i metallklubbens styrelse, en styrelse som för närvarande leds av en kommunist.”

”Ja, det är beklagligt, men vi ...”

”Jag vill inte komma med några anklagelser, men ni måste skärpa den fackliga kampen. Bli hårdare. Tuffare. Använda er av samma metoder som de.”

Hansson höll med. De var för vecka och kommunisterna tog för sig allt mer för varje dag som gick.

”Det är dags att välja ny ordförande om två år”, sa han. ”Då kan jag lova herr Hedberg att vi tar tillbaka makten.”

”Det är bra. Men det räcker inte. Det krävs mer och jag hoppas att ni ställer upp. Att ni blir vår man på Kockums.”

”Vad menar ni?”

”Ni måste göra det som vår underrättelseverksamhet inte längre får. Samla in information, ta reda på vilka de är, registrera dem. Vi behöver få en samlad bild av deras aktiviteter för att effektivt kunna motarbeta dem.”

Hansson drog sin hand genom håret och suckade uppgivet.

”Jag förstår er”, sa Hedberg och log. ”Det är ett omfattande arbete, men ni kommer att finna att ni får lön för mödan. Jag vill att ni koncentrerar er på ledarskiktet, inte minst Liedberg, ordföranden.”

”Vad vill ni veta?”

”Så mycket som möjligt”, sa Hedberg och lutade sig fram över bordet. ”I princip allt.”

En halvtimme senare stod Hansson på trottoaren utanför det anonyma trevåningshuset som låg mitt emot ett litet grönområde. Den frusna gräsmattan var täckt av ett tunt lager snö. Han fällde upp kragen på rocken och började gå mot Nobeltorget. Han behövde en öl. För att få ned pulsen. För att få ordning på tankarna. Samtalet med Hedberg hade skakat om honom. Att kommunisterna var så starka, det hade han inte trott. Hedberg hade rätt. De måste stoppas och Hansson tillhörde dem som skulle göra det. Han gavs chansen att få spela en hjälteroll, men ingen skulle någonsin få veta om det. Hedberg hade varit tydlig. Mycket tydlig. Ingen fick veta vad Hansson sysslade med. Arbetsplatsombud, det var så han och de andra kallades. De fanns snart över hela Sverige, på alla större arbetsplatser.

Vi är som en armé, tänkte Hansson. En hemlig armé.

En öl eller två i ensamhet innan han gick hem till henne, det var vad han behövde. Han kom fram till Nobeltorget och bestämde sig för att gå till Freden, restaurangen som låg strax intill. Krogvärmens och servitrisens leende som mötte honom innanför dörren trängde för ett ögonblick undan den senaste timmens känsla av överklighet.

2

Han steg av spårvagnen vid Värnhemstorget. En kvinna råkade knuffa till honom i ryggen och hon ursäktade sig samtidigt som han rättade till uniformsmössan. Med hastiga steg försvann hon bakom den runda spårvägskiosken, kanske ivrig att få komma hem till en varm lägenhet och ta itu med förberedelserna av nyårsfirandet. Hans andra medresenärer spred sig över torget och han såg mörka gestalter skynda bort under Kungsgatans nakna trädallé. Han slog följe med strömmen av människor som var på väg åt det motsatta hållet, mot Lundavägen. Hemtrevligt ljus strömmade ut från fönstren på de dunkla huskropparna längs gatan och i affärernas skyltfönster var det fortfarande juls skyltat. Från Javas rosteri kom en mättad doft av nyrostat kaffe. Stora snöflingor singlar ned från den svarta himlen och bildade små drivor i portgångarna. Han drog ned uniformsmössan djupt i pannan och fortsatte gå mot hennes hus.

Hon borde vara hemma. Mjölkkaffären hon arbetade i stängde klockan sex och låg bara ett kvarter bort. Som sagt. Hon borde vara hemma. Kanske gjorde hon sig redo att möta mannen som hon bedrog honom med. Men den här gången skulle hon inte komma iväg. Den här gången skulle hon bli kvar hemma.

Han passerade ett gult gatuhus och vek av till höger, mot Vårgatan. Ett bländande sken från en mötande bil fick honom att instinktivt böja ned ansiktet. Bilen, en svart Chrysler, körde långsamt förbi och han fick känslan att någon betraktade honom med nyfikna blickar. Bilen svängde till höger, mot Kirseberg. Han körde ned händerna djupt i uniformsrockens fickor och slöt högerhanden om den räfflade pistolkolven.

Hennes mjuka fingrar smekte hans nacke och hon spände musklerna i underlivet och försökte följa med i hans takt. Han var ivrig, som en ung man. Hon hade inte förväntat sig att han skulle vara så häftig, så frenetisk.

En sista, djup stöt och sedan dröjde han sig kvar i några sekunder

innan han med en belåten suck rullade av henne. Hon låg stilla och stirrade upp i taket. Det var inte så här hon hade tänkt sig den första gången med honom, men han hade stormat in i hennes lägenhet, lyft upp henne från köksgolvet och med starka armar burit in henne i sovrummet. Han doftade öl och hon misstänkte att han inte var helt nykter. Hon försökte värja sig, men han hade lagt sig tungt ovanpå henne, skrattat och knäppt upp knapparna i hennes klänning. Då gav hon med sig, ville inte släcka glöden i hans blick.

Nu, när han var klar, när hans lem slaknat, fylldes hon av en svävande oro. Att ligga naken i sin säng tillsammans med honom kändes olustigt. Hon tänkte på Karl. Han skulle tjänstgöra under hela nyårshelgen och kunde inte träffa henne förrän på trettondagen. Då skulle hon bryta deras förlovning. Han skulle få tillbaka den billiga ringen och hon sin nyckel till lägenheten. Sedan skulle hon äntligen vara fri. Men nu var hon fortfarande förlovad och hon kände sig som en slampa där hon låg naken, bredvid en annan man.

Var inte så dum, tänkte hon. Jag är ingen billig slyna och vad spelar några dagar hit eller dit för roll? Det är länge sedan jag älskade Karl, kanske har jag aldrig gjort det. Min framtid ligger bredvid mig i min säng. Han har drömmar, visioner. Han kan ge mig det jag längtar efter. Vad skulle Karl ge mig? En tillvaro lika stel och inrutad som en militärmarsch. Med honom döms jag till ett liv som barnaföderska och hushållerska. Jag är värd mer än så. Betydligt mer än så.

Mannen sträckte sig efter asken med cigaretter som låg på sängbordet.

”Jag älskar dig”, sa hon och smekte hans släta mage.

”Hm”, sa han och tände en cigarett.

Han gick över Östervärnsgatan och skymtade hennes port. En hastig blick mot det upplysta köksfönstret på tredje våningen talade om för honom att hon var hemma. Hjärtat slog häftigt. Varje slag pulserade i tinningen och det blev tungt att andas. Han steg in i den dunkla trappuppgången och lutade sig mot väggen. Tre djupa andetag, sedan drog han upp pistolen ur rockfickan. Händerna skakade när han matade in de tre patronerna i magasinet som han sedan sköt in i kolven. Han kontrollerade att pistolen var säkrad innan han stoppade tillbaka den i rockfickan.